

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 17 NOVEMBER 2024

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

WACHET! BETET! BETET! WACHET! BWV 70

HANS KOOLMEES

THAT BEAUTIFUL SHORE

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God, vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven, door Christus onze Heer,
Amen.

Zingen Psalm 107

Psalm 107

LvdK

b: W. Barnard
m: 1543/Genève 1551

The musical score for Psalm 107 is presented on eight staves. It begins with a treble clef and a common time signature (C). The melody is composed of quarter and eighth notes, with a final double bar line and repeat sign at the end of the eighth staff.

10 Cantorij

Laat ons nu voor den Here
zijn goedertierenheid
toezingen en vereren
de God die ons bevrijdt.
Want wie zijn hulp verlangt,
Hem aanroept in gebeden,
verlost Hij uit de angst
en leidt Hij tot den vrede.

11 Gemeente

Die langs Gods oceanen
trotseren wind en vloed
om zich een weg te banen
de welvaart tegemoet,-
Hij hief zijn stem en riep,
toen steigerden de golven,
het water zwart en diep
heeft al hun moed bedolven.

12 Cantorij

Schepen, omhooggedragen
op golfslag van de dood,
zinken terneergeslagen
weer in de waterschoot.
Als zo de storm opsteekt,
hoezeer wordt allerwegen
gebeden en gesmeekt
om Gods reddende zegen!

13 Allen

Hun vege levens spaart Hij,
de golven maakt Hij stil.
het stormgeweld bedaart Hij,
het voegt zich naar zijn wil.
Scheepsvolk, heradem weer,
gij kunt aan rust u laven
en dankt nu God den Heer,
Hij leidt u naar de haven.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing I Matteüs 25, vers 31-46

31 Wanneer de Mensenzoon komt, omstraald door luister en in gezelschap van alle engelen, zal Hij plaatsnemen op zijn glorierijke troon. 32 Dan zullen alle volken voor Hem worden samengebracht en zal Hij de mensen van elkaar scheiden zoals een herder de schapen van de bokken scheidt; 33 de schapen zal Hij rechts van zich plaatsen, de bokken links. 34 Dan zal de koning tegen de groep aan zijn rechterzijde zeggen: "Jullie zijn door mijn Vader gezegend, kom en neem deel aan het koninkrijk dat al sinds de grondvesting van de wereld voor jullie bestemd is. 35 Want Ik had honger en jullie gaven Mij te eten, Ik had dorst en jullie gaven Mij te drinken. Ik was een vreemdeling en jullie namen Mij op, 36 Ik was naakt en jullie kleedden Mij. Ik was ziek en jullie bezochten Mij, Ik zat gevangen en jullie kwamen naar Mij toe."

37 Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden: “Heer, wanneer hebben wij U hongerig gezien en U te eten gegeven, of dorstig en U te drinken gegeven? 38 Wanneer hebben wij U als vreemdeling gezien en opgenomen, U naakt gezien en gekleed? 39 Wanneer hebben wij gezien dat U ziek was of in de gevangenis zat en zijn we naar U toe gekomen?” 40 En de koning zal hun antwoorden: “Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de geringsten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor Mij gedaan.” 41 Daarop zal Hij ook de groep aan zijn linkerzijde toespreken: “Jullie zijn vervloekt, verdwijn uit mijn ogen naar het eeuwige vuur dat bestemd is voor de duivel en zijn engelen. 42 Want Ik had honger en jullie gaven Mij niet te eten, Ik had dorst en jullie gaven Mij niet te drinken. 43 Ik was een vreemdeling en jullie namen Mij niet op, Ik was naakt en jullie kleedden Mij niet. Ik was ziek en zat in de gevangenis en jullie bezochten Mij niet.” 44 Dan zullen ook zij antwoorden: “Heer, wanneer hebben wij U hongerig gezien of dorstig, als vreemdeling of naakt, ziek of in de gevangenis en hebben wij niet voor U gezorgd?” 45 En Hij zal hun antwoorden: “Ik verzeker jullie: alles wat jullie voor een van deze geringste mensen niet gedaan hebben, hebben jullie ook voor Mij niet gedaan.” 46 Hun staat eeuwige bestraffing te wachten, de rechtvaardigen daarentegen het eeuwige leven.’

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Schriftlezing II Psalmen 107, vers 1-3 en 23-30

Vijfde boek

1 ‘Loof de HEER, want Hij is goed,
eeuwig duurt zijn trouw.’

2 Zo spreken zij die door de HEER zijn verlost,
door Hem verlost uit de greep van de vijand,

3 bijeengebracht uit alle landen,
uit het oosten en het westen,
uit het noorden en het zuiden.

23 Soms daalden zij af naar zee,
gingen scheep en bevoeren het wijde water,

24 ze zagen de daden van de HEER,
zijn wonderen op de oceaan.

25 Hij sprak en ontketende storm,
hoog zweekte Hij de golven op.

26 Zij stegen tot aan de hemel, vielen neer in de diepte,
hun maag keerde om van ellende,

27 ze tolden en tuimelden als dronkaards,
alle kennis baatte hun niets.

28 Ze riepen in hun angst tot de HEER –
Hij leidde hen weg uit vele gevaren,

29 Hij bracht de storm tot zwijgen,
de golven gingen liggen.
30 Het verheugde hen dat de zee tot rust kwam,
Hij bracht hen naar hun veilige haven.

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Cantorij

That beautiful shore (2024)

H. Koolmees (1959)

There's a land that is fairer than day
And by faith we can see it afar
For the Father waits over the way
To prepare us a dwelling place there

In the sweet by and by
We shall meet on that beautiful shore.

*Er is een land dat mooier is dan de dag
en door geloof kunnen we het zien
Want de Vader wacht op de weg
om ons daar een woning te bereiden*

*In het zoete binnenkort,
zullen we elkaar ontmoeten aan die prachtige kust.*

Qui descendunt mare in navibus,
facientes operationem in aquis multis
ipsi viderunt opera Domini,
et mirabilia ejus in profundo.

Dixit
et stetit spiritus procellæ,
et exaltati sunt fluctus ejus.
Ascendunt usque ad cælos,
et descendunt usque ad abyssos ;
anima eorum in malis tabescebat.

*Soms daalden zij af naar zee,
gingen scheep en bevoeren het wijde water,
ze zagen de daden van de Heer,
zijn wonderen op de oceaan.*

*Hij sprak en ontketende storm,
hoog zweepte Hij de golven op.
Zij stegen tot aan de hemel,
vielen neer in de diepte,
hun maag keerde om van ellende,*

Chacellent en yurongne
Troublez du branlement,
Tout leur sens les eslongne,
Perdent l'entendement.
Mais si a tel besoin
Crians à Dieu lamentent,
Subit il les met loin
Des maux qui les tourmentent.

*Zij dansen, wagg'len, vallen,
Gelijk een dronken man;
De wijsheid van hen allen,
Hoe groot, bezwijkt er van.
Doch toen zij, in 't gebed,
Tot Isrels Heer zich wendden,
Heeft hen Zijn arm gered
Uit angsten en ellenden.*

Turbati sunt,
et moti sunt sicut ebrius,
et omnis sapientia eorum devorata est.
Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur

Et de necessitatibus eorum eduxit eos.
Et statuit procellam ejus in auram,
Et siluerunt fluctus ejus.
Et lætati sunt quia siluerunt;
Et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

*Ze zijn verontrust
en zij bewogen zich als dronkaards
en al hun wijsheid werd verslonden.
Ze riepen in hun angst tot de Heer*

*Hij leidde hen weg uit vele gevaren,
Hij bracht de storm tot zwijgen,
de golven gingen liggen.
Het verheugde hen dat de zee tot rust kwam,
Hij bracht hen naar hun veilige haven.*

Fait au vent de tempeste
Sa fureur rabaisser
Fait que la mer s'arreste,
Fait ses ondes cesser.
L'orage retiré,
Chacun ioye demeine
Et au port desiré
Le seigneur Dieu les meine.

*Hij doet den storm bedaren,
De golven zwijgen stil;
Nu rijst de vreugd; de baren
Zijn effen op Gods wil;
Nu wijkt verslagenheid,
Na zoveel angstig slaven,
Daar God hen veilig leidt
In hun begeerde haven*

We shall sing on that beautiful shore
The melodious songs of the blessed
And our spirit shall sorrow no more
Not a sign for the blessing of rest

In the sweet by and by
We shall meet on that beautiful shore.

We shall sing on that beautiful shore.

*We zullen aan die prachtige kust
de melodieuze liederen van de gezegenden zingen,
en onze geest zal niet meer treuren,
geen zucht naar de zegen van rust.*

*In het zoete binnenkort,
zullen we elkaar ontmoeten aan die prachtige kust.*

We zullen zingen aan die prachtige kust.

Teksten:

In the sweet by and by
Tekst: *Samuel Fillmore Bennett (1836-1898)*
Muziek: *Joseph P. Webster (1819-1875)*

Psalm 107
Editio Vulgata – *Hiëronymus*
Franse Berijming – *Clément Marot & Théodore de Bèze (1562)*

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 13 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

1 Cantorij**Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen**

LvdK Gezang 114

m: A.C. Schuurman
t: W. Barnard

1. Ik zag een nieu-we he-mel zich ver-hef-fen,
 een nieu-we aar-de ont-stond
 om het ge-heim des le-vens te be-sef-fen,
 niet meer in zee ge-grond.
 Ik zag een stad ver-blin-dend na-der-ko-men,
 een mid-del-punt van feest,
 Je-ru-za-lem, zo-als het in Gods dro-men
 van-ouds moet zijn ge-weest.

2 Gemeente

Jeruzalem is als een bruid getreden
 voor God in wit en goud
 en in haar held're ogen staat een vrede
 door niemand ooit aanschouwd.
 Een stem roept in het rond: nu gaat beginnen,
 de koninklijke tijd,
 de koning zal de koningin beminnen
 die Hem is toegewijd.

3 Allen

De Koning die zijn troon heeft in den hoge,
 houdt bij de mensen hof
 en alle tranen zal Hij van hun ogen
 afwissen tot zijn lof.
 Er zal geen rouw, er zal geen dood meer wezen,
 nergens verdriet meer zijn,
 de eerste dingen werden uitgewezen,
 voorbij ging alle pijn.

Eerste Deel**1. Koor**

Wachet! betet! betet! wachet!
Seid bereit
Allezeit,
Bis der Herr der Herrlichkeit
Dieser Welt ein Ende machet.

2. Recitativ Bas

Erschrecket, ihr verstockten Sünder!
Ein Tag bricht an,
Vor dem sich niemand bergen kann:
Er eilt mit dir zum strengen Rechte,
O! sündliches Geschlechte,
Zum ewgen Herzeleide.
Doch euch, erwählte Gotteskinder,
Ist er ein Anfang wahrer Freude.
Der Heiland holet euch, wenn alles fällt und bricht,
Vor sein erhöhtes Angesicht;
Drum zaget nicht!

3. Aria Alt

Wenn kömmt der Tag, an dem wir ziehen
Aus dem Ägypten dieser Welt?
Ach! lasst uns bald aus Sodom fliehen,
Eh uns das Feuer überfällt!
Wacht, Seelen, auf von Sicherheit
Und glaubt, es ist die letzte Zeit!

4. Recitativ Tenor

Auch bei dem himmlischen Verlangen
Hält unser Leib den Geist gefangen;
Es legt die Welt durch ihre Tücke
Den Frommen Netz und Stricke.
Der Geist ist willig, doch das Fleisch ist schwach;
Dies presst uns aus ein jammervolles Ach!

5. Aria Sopraan

Laßt der Spötter Zungen schmähen,
Es wird doch und muss geschehen,
Dass wir Jesum werden sehen
Auf den Wolken, in den Höhen.
Welt und Himmel mag vergehen,
Christi Wort muss fest bestehen.
Laßt der Spötter Zungen schmähen;
Es wird doch und muss geschehen!

6. Recitatief Tenor

Jedoch bei dem unartigen Geschlechte
Denkt Gott an seine Knechte,
Dass diese böse Art
Sie ferner nicht verletzt,
Indem er sie in seiner Hand bewahrt
Und in ein himmlisch Eden setzt.

7. Koraal

**Freu dich sehr, o meine Seele,
Und vergiss all Not und Qual,
Weil dich nun Christus, dein Herre,
Ruft aus diesem Jammertal!
Seine Freud und Herrlichkeit
Sollt du sehn in Ewigkeit,
Mit den Engeln jubilieren,
In Ewigkeit triumphieren.**

Tweede Deel

8. Aria Tenor

Hebt euer Haupt empor
Und seid getrost, ihr Frommen,
Zu eurer Seelen Flor!
Ihr sollt in Eden grünen,
Gott ewiglich zu dienen.

9. Recitatief Bas

Ach, soll nicht dieser große Tag,
Der Welt Verfall
Und der Posaunen Schall,
Der unerhörte letzte Schlag,
Des Richters ausgesprochne Worte,
Des Höllenrachens offne Pforte
In meinem Sinn
Viel Zweifel, Furcht und Schrecken,
Der ich ein Kind der Sünden bin,
Erwecken?
Jedoch, es gehet meiner Seelen
Ein Freudenschein, ein Licht des Trostes auf.
Der Heiland kann sein Herze nicht verhehlen,
So vor Erbarmen bricht,
Sein Gnadenarm verlässt mich nicht.
Wohlan, so ende ich mit Freuden meinen Lauf.

10. Aria Bas

Seligster Erquickungstag,
Führe mich zu deinen Zimmern!
Schalle, knalle, letzter Schlag,
Welt und Himmel, geht zu Trümmern!
Jesus führet mich zur Stille,
An den Ort, da Lust die Fülle.

11. Koraal

**Nicht nach Welt, nach Himmel nicht
Meine Seele wünscht und sehnet,
Jesum wünsch ich und sein Licht,
Der mich hat mit Gott versöhnet,
Der mich freiet vom Gericht,
Meinen Jesum lass ich nicht.**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Bobbie Blommesteijn *sopraan*
Wies de Greef *alt*
Adrian Fernandes *tenor*
Jan Douwes *bas*
Laurensorkest
Laurensantorij
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Hayo Boerema *orgel*
Ds. Harold Schorren *voorganger*

volgende cantatedienst

zondag 15 december 2024, 19:00 uur

Antonio Vivaldi (1678-1741)

Magnificat in g, RV 610

Arvo Pärt (1935)

Magnificat-Antiphonen

Martha Bosch *sopraan*
Annette Vermeulen *alt*
Arco Mandemaker *tenor*
Samuel Wong *bas*
Laurensorkest
Laurensantorij
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Hayo Boerema *orgel*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende choral evensong

zondag 1 december 2024, 19:00 uur

Laurens Ensemble
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Jacob Korf *voorganger*

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties, zoals het Fonds Podiumkunsten. Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 6000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 20** per bezoeker nodig! Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Wachtet! betet! betet! wachtet! BWV 70

Bachs cantate over de Grote Loutering

Inleiding

Voorjaar 1723 wordt Bach benoemd tot cantor van de Thomaskerk in Leipzig. Bij die gelegenheid ondertekent hij een aanstellingsbrief waarin hij zich verplicht zich te houden aan veertien bepalingen. In de zevende bepaling wordt hij geacht er voor te zorgen dat de muziek in de Nicolaïkerk en de Thomaskerk niet te veel tijd in beslag neemt en niet te *opera-achtig* uitpakt. Integendeel: zijn muziek moest de hoorders allereerst opwekken tot vrome devotie ('Andacht').

Maar wat Bach in *déze* cantate laat horen is zuivere dramatiek, en zou in het theater niet misstaan. Het libretto leent zich er ook wel toe: ineensstortende wereld, einde van de geschiedenis in afwachting van de grote loutering.

Ruim een eeuw vóór Bach wist Monteverdi – de eerste grote operacomponist, voorbeeld voor Wagner twee eeuwen later – met zulke dramatische gegevens wel raad. Bach past dezelfde stijlmiddelen toe als Monteverdi: de zogenoemde *stile concitato* – de opgewonden stijl. Bach staat daarmee in een traditie en past die op ongeëvenaarde wijze toe – in de kerkmuziek voor een kerkelijke gemeente en tegen de afspraak in. Mij zijn geen protesten bekend tegen zijn 'opera-achtige' cantate, wel een paar jaar later tegen zijn Matthäus-Passion. Niettemin denk ik dat hij buiten zijn boekje is gegaan.

Wat de tijdsduur betreft valt het wel mee. Deze cantate heeft twee delen en het was gebruikelijk dat het tweede deel als 'musica sub communione', dat wil zeggen tijdens het Avondmaal werd uitgevoerd.

Bachs cantate is in het eerste jaar van zijn benoeming in 1723 de laatste in de rij van cantates na zondag Trinitatis (de eerste zondag na Pinksteren). De cantate kent nog een oudere vorm, ontstaan aan het hof van Weimar in 1716. Daar was zij bestemd voor de tweede zondag van de advent. De tekstdichter was toen Salomo Franck, zijn aandeel is nu terug te vinden in nr. 1, 3, 5, 8 en 10. Later heeft een ons onbekende tekstdichter dat libretto uitgebreid met nieuwe elementen. Daarmee vormde dus niet alleen Lucas 21: 25 vv (zoals in de Weimar-versie) de grondslag van de cantatetekst, maar ook Matteüs 25, 31-46. Want die lezing was bestemd voor de 26^e zondag na Trinitatis, terwijl de Lucaslezing uit de Weimar-versie (voor de 2^e zondag van de advent) in Leipzig onbruikbaar was vanwege het feit dat er in de advent (behoudens eerste en vierde zondag) niet gemusiceerd werd, het zogeheten *tempus clausum*.

De cantate

De cantate vormt een sterke, onverbreekelijke eenheid. De samenhang van de delen onderling is wezenlijk voor het geheel. De samenhang is eschatologisch bepaald (Matteüs 24, Lucas 21). Het was Albert Schweitzer die de betekenis van de eschatologie weer centraal stelde: hij vroeg er de aandacht voor dat leven en sterven van Jezus eschatologisch bepaald zijn, dat wil zeggen dat een sterke verwachting van het naderende Godsrijk de kracht was, die Hem vooral beheerste.

Openingskoor

Het openingskoor heeft de heel overzichtelijke driedelige vorm van de da capo aria A-B-A. In het A-deel horen we twee duidelijk te onderscheiden muzikale motieven die corresponderen met *Wachet* (waakt) en met *Betet* (bidt): respectievelijk opgewonden zestienden, en lange noten, statisch en uitdrukking van eerbiedige toewijding. In het middendeel B *seid bereit alle Zeit* zijn de opgewonden zestienden afwezig om meteen weer (in de instrumentale partijen) van zich te doen spreken bij de woorden *bis der Herr der Herrlichkeit dieser Welt ein Ende machet*. Het orkest herneemt hier het begin, het koor wordt er later aan toegevoegd.

De trompet heeft zoals al eerder opgemerkt symbolische betekenis: zij verwijst naar de jongste dag en naar de koninklijke heerschappij van Christus. De hobo speelt doorgaans unisono met de 1ste violen, maar soms ook in dialoog met de trompet. Bijzonder is verder dat de koorpartijen nergens door een van de instrumenten worden meegespeeld, het orkest heeft in dit ingenieuze openingskoor een geheel zelfstandige rol. Kenmerkend is het begin: na een zestiende rust, net zoals in de trompet, en later in de begeleiding van het eerste recitatief.

Recitatieven nr. 2 en nr. 9

Deze twee recitatieven hebben veel met elkaar gemeen. Beide zijn hoogst dramatisch in de betekenis 'dat er iets gebeurt of te gebeuren staat'. Zij vormen daarmee de twee belangrijkste peilers waarop de cantate rust. Beide hebben ook een overeenkomstige, tweedelige opbouw. In het eerste gedeelte worden in felle kleuren de verschrikkingen en angsten van de jongste dag geschilderd. In het tweede gedeelte gaat het over de vreugde van de uitverkoren kinderen Gods. En natuurlijk laat Bach de gelegenheid niet aan zich voorbijgaan om als een Jeroen Bosch de beeldrijke fantasieën van de recitatieftekst tot klinken te brengen, alle beloftes dat hij zich zou inhouden ten spijt.

Albert Schweitzer sprak van Bachs 'malerische' (schilderachtige) kunst en van de ongelofelijk suggestieve kracht die er vanuit gaat. Wat Bach in de tekst 'ziet gebeuren' verklankt hij, en wat de luisteraar hoort 'ziet hij gebeuren'.

Wanneer horen en zien op een geheimzinnige manier met elkaar verbonden blijken te zijn spreken we van synesthesie. Schweitzer heeft erop gewezen dat in Bachs woordgebonden muziek heel vaak sprake is van die geheimzinnige verbinding van horen en zien.

In beide recitatieven is dat overduidelijk het geval. We herkennen onmiddellijk het door Schweitzer genoemde 'tumultmotief' en het motief van de 'ontredding'. Maar in de tweede helft is de muziek illustratie van het mystieke, diepe verlangen van de uitverkorenen naar de het wereldeinde. In recitatief nr. 2 kunnen we dat horen in het melisma (meerdere noten op één lettergreep) en de triolenbeweging bij het woord *Freude*. Ook recitatief nr. 9 is een illustratie – langs associatieve weg – van de tekst. Het begint met een verpletterende, alles ontwrichtende klankstroom. Vooral de instrumentale bas domineert met zijn chromatische (halvetoonschreden) gang, uitgerekt over enorme toonsafstanden (een none) die associaties oproepen met aardshokken, geheel in overeenstemming met de tekst.

Ik gebruik met opzet de woorden illustratie en associatie. Er is namelijk bij Bach nooit sprake van reële uitbeelding; wel kunnen we spreken van verbeelding die door associatie tot stand komt.

Naast en gelijktijdig met deze muziek die appelleert aan onze verbeelding, gebeurt er in recitatief nr. 9 nog iets opvallends. Bij het woord *Posaunenschall* in de vierde maat horen we het begin van het koraal 'Es ist gewißlich an der Zeit'. De trompet (bazuin) is ook hier – zoals in recitatief nr. 2 en in het openingskoor – symbool (niet illustratie) van de eindtijd. 1 Korintiërs 15, 52 is daar een bekend voorbeeld van: (.....) wanneer de bazuin het einde inluidt. Wanneer de bazuin weerklinkt, zullen de doden worden opgewekt.' Daarnaast is zij in veel cantates van Bach symbool van de koninklijke heerschappij van Christus. Dit koraal is een vroeg-reformatorische pendant (1533) van de 13^e-eeuwse sequentia *Dies irae, dies illa* (Liedboek 278, 279). Bach bedoelde dit tekstloze citaat – de gemeente kende het lied overigens goed – als commentariërende uitleg bij de woorden van het basrecitatief. In dit geval is het denkbaar dat hij niet alleen de eerste strofe van het lied bedoelde, maar dat in die ene strofe het gehele lied meeresoneerde.

Heel opmerkelijk in recitatief nr. 9 is dat heel geleidelijk het tumultmotief op de achtergrond raakt, als een zwaar onweer wegtrekt, en plaats maakt voor een motief bestaande uit twee gebonden achtsten, dat uitdrukking is van genade en vrede. Evenals in recitatief nr. 2 horen we een melisma bij het woord *Freude*.

Aria nr. 3

Van de vier aria's is nr. 3 voor alt, obligaatscello en continuo de meest meditatieve. Egypte en Sodom zijn beeldspraak voor de verdorven wereld waaruit men moet vluchten, door Bach geïllustreerd door snelle zestienden-figuren.

Aria nr. 5

Deze aria voor sopraan, strijkers unisono en continuo wordt gekenmerkt door een ritmisch motief kort-kort-lang, dat Schweitzer in cantates en orgelkoralen steeds aantrof waar sprake is van vreugdevolle beweging. Inderdaad is in de tekst van deze aria het centrale begrip 'Jezus zien op de wolken des hemels'. Heel opvallend is daarnaast de lange noot op het woord *vaststaan* (van Christus' woord). Dit komt driemaal voor.

Recitatief nr. 6 en aria nr. 8

De aria voor tenor, strijkers en hobo is voor mijn besef de meest opgetogen aria. In Francks tekst klinkt nog duidelijk Lucas 21: 27-28: 'Maar dan zullen ze op een wolk de Mensenzoon zien komen, bekleed met macht en grote luister. Wanneer dat alles staat te gebeuren, richt je dan op en hef je hoofd, want jullie verlossing is nabij!'

In het recitatief bewaart God zijn knechten in zijn hand opdat de boze wereld hen niet meer zal beschadigen en zij in hemels Eden overgezet zijn. Eden is het paradijs waarvan de ariatekst spreekt. De rechtvaardigen zullen getuigen zijn van hun bloeiende leven en hen wordt verzekerd: *Jullie zullen in het hemels paradijs in bloei staan om God voor eeuwig te dienen.*

De aria wordt gedragen door de prachtige melodie van hobo en 1ste viool unisono, door de andere strijkers begeleid en een dansachtige gang van achtste noten. De tenor voegt zich hierin met een tweede stem.

Aria nr. 10

In deze aria is het zover. In de aria gaat het over 'het visioen van de overzijde'. Stilte, verzadigd zijn en voldaanheid zijn typisch barokke bewoordingen, afkomstig uit de mystiek. Die werkelijkheid mag niet op zich laten wachten, zegt de barokke tekstdichter. Daarom breekt nog eenmaal het tumult los, wanneer strijkers unisono in heftige zestienden uitbreken. Net als in het voorgaande recitatief gaat dat gepaard met verscheurende chromatiek. De trompet ondersteunt dit alles met signaalmotieven. Het visioen klinkt aan begin en eind van de aria, gezongen door de bas, begeleid door continuo.

Koralen nr. 7 en nr. 11

Het koraal 'Freu dich sehr, o meine Seele' op de melodie van de Geneefse melodie van ps. 42 besluit het eerste deel van de cantate. De tekstdichter is onbekend. Het lied staat anoniem in een bundel 'Threnodiae' dat wil in dit geval zeggen troostrijke begrafenisliederen, door Christoph Demantius in 1620 in Freiberg gepubliceerd. De cantate eindigt met een zevenstemmige (drie zelfstandige instrumentale, vier vocale stemmen) zetting. De melodie is dezelfde als waarmee Bach oorspronkelijk het eerste deel van de Matthäus-Passion besloot en is gecomponeerd door Andreas Hammerschmidt (1612-1675). De tekst van het lied 'Meinen Jesum laß ich nicht' is van Christian Keymann (1658). In de Matthäus-Passion gebruikt Bach de zesde strofe, in deze cantate is het de vijfde strofe.

Barend Schuurman uit zijn boek *Bachs cantates toen en nu*

H. Koolmees – That beautiful shore

Tijdens de zoektocht naar een ingang voor mijn nieuwe compositie voor Eeuwigheidszondag kwam de herinnering bovendrijven aan de film *Django Unchained* van Quentin Tarantino. In die film wordt tijdens een begrafeniscène *In the sweet by and by* gezongen door één van de hoofdrolspelers, Samuel Jackson.

In the sweet by and by is een christelijke hymne met tekst van Sanford Bennett en muziek van Joseph Webster. Het lied, immens populair in de negentiende eeuw, werd een gospel standard. Het is talloze malen uitgevoerd door artiesten als Dolly Parton, Elvis Presley en Louis Armstrong, en in de jazztraditie van New Orleans is het standaardrepertoire tijdens zogenaemde 'jazz begrafenissen'. De Amerikaanse componist Charles Ives heeft de hymne geciteerd in verschillende stukken, ondermeer in zijn *Orchestral Set No. 2*.

Jackson zingt het lied in de film als een blues, met een combinatie van melancholie en vertrouwen, erg mooi. De tekst *In the sweet by and by/ We will meet on that beautiful shore* kan vertaald worden als *In het zoete gaandeweg/ Zullen we elkaar ontmoeten aan die prachtige kust*. Dat is een prachtig poëtisch beeld van het hiernamaals, voor mij zeer inspirerend, en vanuit dit beeld is het hele stuk ontstaan. Het refrein en twee coupletten klinken nagenoeg onveranderd, maar wel voorzien van nieuwe akkoorden. Aan het slot is de melodie als canon gezet.

Als we elkaar ontmoeten aan die prachtige kust, dan hebben we, zo stel ik me voor, daarvoor een reis over zee gemaakt. Voor de beschrijving van die zeereis heb ik een fragment van psalm 107 gekozen, waarin wordt beschreven hoe mensen de zeeën bevaren langs de wonderen van de wereld. Maar het wordt ook een turbulente reis, ze raken verzeild in een storm waar ze ternauwernood aan ontsnappen, waarna ze naar de veilige haven 'die prachtige kust' worden geleid. De zeereis is de metafoer voor het leven.

De psalm wordt gezongen in de Latijnse vertaling van Hiëronymus, de zogeheten Editio Vulgata, en in het oud-Frans van het Geneefse psalter. Het oud-Frans in combinatie met de modale melodieën uit de renaissance is erg elegant.

Het stuk wordt dus gezongen in drie verschillende talen, elk met hun eigen ritmiek en kleur. Het gebruik van verschillende talen in één stuk is als het ware een instrumentatie van vocale muziek: het vergroot het kleurenpalet van het koor.

Daarnaast gebruik ik de kleuren van het orgel als begeleiding. Het orgel ondersteunt het koor, maar heeft ook zelfstandige muzikale elementen. Zo klinken er aan het begin gestileerde klokken, die aan het eind in omgekeerde volgorde terugkomen. Tijdens de zeereis verklankt de orgelpartij de golven, als klankschildering.

Voorts geeft het orgel vorm aan de structuur: ik heb het stuk min of meer in omgekeerde volgorde gecomponeerd: eerst het laatste deel – het hiernamaals, daarna het beweeglijke middendeel – de zeereis, en als laatste het begin – een visioen van het hiernamaals.

Dit omkeren van de tijd komt ook letterlijk in de muziek voor. Zoals de hierboven genoemde klokken komen ook voor langere passages uit het begin aan het einde in omgekeerde volgorde terug. Dat resulteert in een cyclische tijd, voor mij de verbeelding van de eeuwigheid.

In de afgelopen tijd heb ik twee keer de Matthäus Passion meegezongen met de Laurensantorij. Het herontdekken van de overrompelende muziek van Bach, en de manier waarop er aan werd gewerkt waren ook een bron van inspiratie bij het componeren. Tijdens de repetities werd veel aandacht besteed aan de uitspraak van de teksten, en de wijze waarop het verhaal in de muziek wordt verteld. Deze ervaring heeft een grote rol gespeeld bij het componeren. De expressiviteit, energie en de ritmische vitaliteit van het koor, de aandacht voor de klank en inhoud van de teksten hebben geresulteerd in een sterk verhalend stuk. Zonder dat het een vooropgezet idee was, is dit uiteindelijk een belangrijk aspect van mijn compositie geworden.

That beautiful shore is opgedragen aan de Laurensantorij, Wiecher Mandemaker en Hayo Boerema.

Hans Koolmees